

MAPY PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA ZAPSÁNY DO SEZNAMU PAMĚŤ SVĚTA UNESCO

Mirka TRÖGLOVÁ SEJTKOVÁ

Pavel Josef Šafařík's maps inscribed on the Memory of the World list UNESCO

Abstract: The aim of this paper is to provide information about a unique collection of 88 maps created by Pavel Josef Šafařík, which has been inscribed on the UNESCO Memory of the World Programme. At the same time, it wants to present the main content of Šafařík's cartographic activities. Šafařík created historical maps depicting the settlement of the Slavs in the Middle Ages. He also focused on ethnographic-linguistic maps of the Slavs, for which he improved the coloring system. He also consistently included toponyms in Slavic languages.

Keywords: Pavel Josef Šafařík, Memory of the World Programme, historical maps, ethnographic maps, Map Collection of the Faculty of Science of Charles University

Pavel Josef Šafařík (1795 – 1861) byl mimořádně intelektuálně nadaný a činný v mnoha oborech, především ve filologii, slavistice nebo historii (obr. 1). Méně známý je jeho zájem o kartografii. Po příjezdu do srbského Nového Sadu, kde působil 13 let jako ředitel a profesor na tamějším gymnáziu, se začal zajímat o místní realie, historii a kulturu. Zjistil však, že neexistují přesné mapy tohoto území. Rozhodl se, že se pokusí tento nedostatek napravit a začal se touto problematikou hlouběji zabývat. Nakonec u něho převážil zájem o Slovanů jako celek, a to z hlediska jejich historického osídlení ve středověku a možná ještě důležitější bylo hledisko jazykové a národopisné. Šafaříkovým hlavním cílem totiž bylo rehabilitovat slovanské etnikum po stránce kulturní, jazykové, historické i politické a postavit je na roveň ostatním evropským národům, především germánským. Právě mapy byly názorným prostředkem, jak se srozumitelně vypořádat s tímto problémem. Pro nově vznikající etnografické mapy zefektivnil systém kolorování. Jednotlivým národnostem přiřadil vlastní barvu, Slovanům zelenou, germánským národům žlutou, románským modrou a „Severanům“, k nimž jsou řazeni např. Maďaři, Turci ad., odstíny červené a oranžové. Plošně pak koloroval území obývané daným etnikem. Jazykové hranice zvýraznil barevným lemem téže barvy, ale v sytějších odstínech. Tímto inovativním počinem nejen přispěl k rozvoji tohoto typu tematických map, ale uživatelům přinesl velmi jasný a přesný přehled osídlení v dané lokalitě. Zároveň bylo pro Šafaříka důležité uvést toponyma ve slovanské podobě, kdy se opíral o jazyk tehdejších obyvatel venkova, který nebyl v takové míře ovlivněn germanizací, maďarizací apod. jako u měšťanů.

Šafaříkovy historické mapy zase odrážely stav osídlení Slovanů ve středověku. Šafařík pilně studoval archivní prameny různé povahy a provenience. Jednotlivá místa, která dle jazykových a dalších kritérií určil jako slovanská, se pak snažil přesně lokalizovat a zakreslit do připravených slepých map s vyznačenou hustou říční sítí. Jednotlivá toponyma tak doplňoval dalšími variantními názvy, se kterými se setkal, včetně termínů z antického období. Některá místa obohatil také o letopočty, které značily nejstarších dohledanou pramennou zmínku. Vznikla tak unikátní rukopisná kartografická díla.

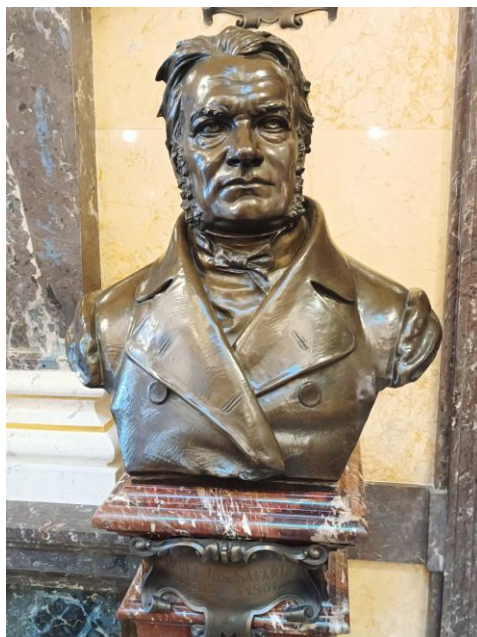
Šafařík se v roce 1833 přestěhoval do Prahy, kde působil do své smrti v roce 1861. Zde shromáždil rozsáhlou knihovnu i velké množství kartografických dokumentů¹. Šafaříkova pozůstalost

Mgr. Mirka TRÖGLOVÁ SEJTKOVÁ, Mapová sbírka, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Albertov 6, 128 43 Praha 2, e-mail: sejtm2af@natur.cuni.cz

¹ Podrobný soupis je obsažen v díle *Catalogus librorum, incunabulorum, codicum manuscriptorum, chartarum geographicarum, quae olim ad bibliothecam Pauli Josephi Šafařík pertinebant*, Vindobonae 1862.

byla po jeho smrti odkoupena českým Národním muzeem. Kartografická část byla počátkem 50. let 20. století přemístěna do tehdejší Státní sbírky mapové Republiky československé, dnes Mapové sbírky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze (obr. 2). Tento soubor obsahuje řadu unikátních dokumentů. Šafařík, který byl ve své době největším odborníkem na slovanskou otázku, prostřednictvím svého díla ovlivnil a upevnil národní uvědomění mnoha slovanských národů, ale pozornost soustředil i na další evropská a asijská etnika. Navíc inspiroval i řadu následovníků, kteří na jeho práce navázali. Proto Eva Novotná, ředitelka Mapové sbírky, iniciovala a vedla pokus o zapsání Šafaříkových kartografických dokumentů do Mezinárodního registru Pamět světa UNESCO² (obr. 2). V podstatě od roku 2017 probíhaly přípravné práce a podrobné studium a analýzy této problematiky. V roce 2023 byla podána oficiální žádost, na níž se kromě E. Novotné autorsky podílela i Mirka Trögllová Sejtková a v níž bylo zahrnuto 88 vybraných kartografických dokumentů. Přihláška byla také několikrát doplněna, protože kritéria byla mezitím rozšířena např. o genderovou otázku. Úspěšné zapsání do tohoto prestižního seznamu jsme mohli oslavit právě v době 230. výročí Šafaříkova narození³.

Vybrané dokumenty jsou rozděleny do šesti skupin. Jednak jsou to rukopisné mapy, převážně s historickým obsahem (obr. 3). Ale najdeme zde i jedinečný podklad pro vydanou mapu *Národní zeměvid Rakouské říše* (1849) (obr. 4). Ve druhé skupině se nalézají přepracované tištěné mapy, doplněné o rukopisný obsah. Mezi nimi vyniká přípravná verze historické mapy Slovanů nebo *Ethnografická mappa ke Slovanským starožitnostem*, k jejichž vydání bohužel již nedošlo. Třetí skupina obsahuje rukopisné kopie map jiných autorů, upravené pro Šafaříkovy potřeby a doplněné o jeho poznámky. Čtvrtá skupina představuje upravené tištěné mapy s autorovými rukopisnými poznámkami. Do nich Šafařík zapracovával své etnografické výzkumy. Zakreslil zde a popsal jednotlivé národy a jazykové hranice a postupně v nich uplatňoval zmíněnou barevnou typologii pro jednotlivá etnika. Pátý okruh reprezentuje jeho rukopisné kolorování bez jiných písemných dodatků. Jeho součástí je i několik barevných verzí Šafaříkovy nejvýznamnější vydané mapy (obr. 5),

Obr. 1 Pavel Josef Šafařík, busta z Panteonu Národního muzea v Praze

² Více informací o programu naleznete na <https://www.unesco.org/en/memory-world/register2025?hub=1081>

³ Přípravují se nové webové stránky, věnující se kartografickým dokumentům P. J. Šafaříka. Prozatím jsou důležité informace a odkazy dostupné na <https://natur.cuni.cz/geografie/katedry-a-pracoviste/mapova-sbirka/unesco/sbirka-kartograficky-dokumentu-pavla-josefa-safarika>

*Slovanského zeměvidu*⁴ (1842). Poslední skupinu tvoří kartografické pomůcky v podobě rukopisného přehledu měřítek, barevné legendy k národopisným mapám nebo seznamů kartografických dokumentů.

Tento zápis je jedinečnou příležitostí, jak přiblížit jedinečné kulturní dědictví obsažené v Šafaříkových mapách mezinárodnímu společenství.

Obr. 2 Logo programu Paměť světa a logo Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Obr. 3 Rukopisná historická mapa *Chorvati. Slované bulharští*

⁴ *Slovanský zeměvid* byl vydán jako příloha k Šafaříkovu *Slovanskému národopisu*, a to ve třech vydáních. První dvě vyšly v roce 1842, třetí pak v roce 1849. Novodobé čtvrté vydání s kritickým komentářem vyšlo v Praze v roce 1955. Kniha je v podstatě vysvětlivkou k mapě.

Obr. 4 Rukopisný podklad k mapě *Národní zeměvid Rakouské říše*

Obr. 5 *Slovanský zeměvid*, Šafaříkova nejvýznamnější mapa

Summary

Pavel Josef Šafařík's maps inscribed on the Memory of the World list UNESCO

Pavel Josef Šafařík (1795–1861) was a Slovak and Czech writer, Slavist, literary historian, ethnographer and linguist (Fig. 1). Less well known is his interest in cartography, in which he focused on the Slavic ethnicity in terms of culture, language, history and politics and put them on an equal footing with other European nations. Šafařík's historical maps reflected the state of settlement of the Slavs in the Middle Ages. For the newly emerging ethnographic maps, he streamlined the coloring system, in which he colored the territory inhabited by a given ethnicity. With this innovative initiative, he not only contributed to the development of this type of thematic maps, but also brought users a very clear and precise overview of the settlement in a given locality. At the same time, he introduced toponyms in Slavic form. He tried to precisely locate and draw individual places that he determined to be Slavic, according to linguistic and other criteria, on prepared blind maps with a dense river network marked. He supplemented the toponyms with other variant names and also enriched some places with dates that marked the oldest source mention found. This resulted in unique cartographic works (Fig. 3, 4, 5). Šafařík worked in Prague from 1833, where he collected an extensive library and a number of cartographic documents, which are now part of the Map Collection of the Faculty of Science of Charles University in Prague. Eva Novotná, director of the Map Collection, initiated the registration of Šafařík's cartographic documents in the UNESCO Memory of the World International Register (Fig. 2). In 2023, an official application was submitted, in which Mirka Tröglová Sejtková also participated as an author, and which included 88 selected cartographic documents. The successful registration in this prestigious list took place this year, on the 230th anniversary of Šafařík's birth.

The selected documents include manuscript maps with a unique basis for the published map *Národní zeměvid Rakouské říše / National Map of the Austrian Empire* (1849) (Fig. 4). It contains revised printed maps, supplemented with manuscript content, where the preparatory version of the historical map of the Slavs (*Ethnografická mappa ke Slovanským starožitnostem / Ethnographical Map of Slavic Antiquities*) stands out. Unfortunately, it has not been published. The collection also contains manuscript copies of maps by other authors, adapted for Šafařík's needs and supplemented with his notes, into which he incorporated his ethnographic research. The collection also includes several color versions of Šafařík's most important published map (Fig. 5) – *Slovanského zeměvidu / Slavic Map* (1842). The last group consists of cartographic aids in the form of a manuscript overview of scales, color legends for ethnographic maps, or lists of cartographic documents.

This record is a unique opportunity to bring the unique cultural heritage contained in Šafařík's maps closer to the international community.

Fig. 1 Pavel Josef Šafařík, bust from the Pantheon of the National Museum in Prague

Fig. 2 Memory of the World Program logo and Logo of the Faculty of Science, Charles University in Prague

Fig. 3 Handwritten historical map *Chorvati. Slované bulharští*

Fig. 4 Handwritten preparation for the map *Národní zeměvid Rakouské říše*

Fig. 5 *Slovanský zeměvid*, Šafařík's most important map

Prijaté do redakcie: 19. jún 2025

Zaradené do tlače: jún 2025